

УДК 343.275-029 : 94 (571) «19»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.3\(31\).452](https://doi.org/10.33782/eminak2020.3(31).452)

БОРОТЬБА ЗА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ЖІНОК У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ РІЗНОПЛАНОВИХ ФОРУМІВ)

Олена Бундак

Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна» (Луцьк, Україна)

e-mail: olenabundak@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4398-560X>

У статті здійснена спроба аналізу питань, пов'язаних з легітимацією політичних прав жінок на основі аналізу програмних документів різнопланових організацій і партій на початку ХХ ст. у Російській імперії. Серед перших політичних партій та організацій, які включили у свою програму питання вимогу рівноправності жінок – Революційна українська партія, Російська соціал-демократична робітничка партія, Російська партія соціалістів-революціонерів, Українська Народна Партія та Всеросійський Селянський Союз.

Ключові слова: *суспільно-політичне життя, виборчі права, суффражистки, Всеросійський Селянський Союз, політичні партії, громадянські права, рівноправність*

Початок загальнопланетарної боротьби жінок за свої права та свободи нарівні з чоловіками припадає на кінець ХІХ – першу половину ХХ ст. Саме цей історичний відтинок був обумовлений історичною ситуацією та модернізаційними процесами, які відбувалися у країнах світу: промисловим переворотом, який ознаменував собою завершення переходу від аграрної до індустріальної цивілізації; урбанізацією; науково-технічним прогресом і започаткуванням століття електрики; утворенням монополістичної конкуренції; мілітаризацією економіки та створенням державно-монополістичного капіталізму. Всі ці процеси призвели до змін у суспільній свідомості населення, у тому числі і жінок, які «намагалися нарівні з чоловіками вибороти собі місце під сонцем».

На зміну суспільного становища жінок впливали найрізноманітніші чинники: передусім військово-політичні та політичні події (революції, світові війни, локальні воєнні конфлікти, громадянські війни), які перекроювали карти світу та радикально змінювали життя мільйонів людей.

Еволюційні зміни суспільного становища жінок були пов'язані, насамперед, з процесами урбанізації, бюрократизації та демократизації. Зокрема, впродовж життя одного покоління велика кількість мешканців сіл стали мешканцями міст. Для жінок це означало зміну способу життя, культурних стереотипів, а часто й моральних норм. Поширення ідей лібералізму, концепції громадянського суспільства та визнання культурно-цивілізаційної цінності прав людини, суттєво вплинули на становище жінок, насамперед у суспільно-політичній сфері. Зокрема, опанування ними вищої освіти впливало не лише на їх суспільне становище, але й на характер суспільного життя загалом. Саме це, на нашу думку, і стимулювало активізацію боротьби жінок за рівноправну участь у політичному житті, кінцевим результатом якої було отримання виборчих прав нарівні з чоловіками.

Історіографія досліджуваної проблеми була предметом наукових досліджень у різні періоди розвитку історичної науки. Питання участі жінок у розвитку громадянського суспільства цікавили науковців у різні історичні періоди: Н. Полонську-Василенко¹, М. Богачевську-Хом'як², О. Лабур³, О. Рибак⁴, Н. Земзюліну⁵, О. Козулю⁶, Б. Миронова⁷, Н. Аніщук⁸, О. Бундак⁹, О. Нестерцову-Собакар¹⁰, Л. Смоляр¹¹. Окреслені наукові розвідки та дослідження частково, у процесі загальної характеристики, приділяють увагу питанням соціально-правової та політичної рівноправності жінок. Поява подібної історичної літератури зайвий раз підкреслює необхідність вивчення проблеми політичної соціалізації жінок, яка може стати предметом спеціального дослідження. Авторка у даній статті ставить за мету зробити спробу аналізу питань, пов'язаних з легітимацією політичних прав жінок, на основі аналізу програмних документів різнопланових організацій і партій початку ХХ ст.

Важливість політичних реформ в умовах існуючого соціально-економічного укладу початку ХХ ст. у царській Росії була обумовлена прискореною модернізацією та трансформацією традиційного суспільства. Небажання царського уряду демократизувати життя пересічного населення, дозволити взяти участь усім соціальним прошаркам у скликанні та діяльності Державної Думи та стійке прагнення до збереження монархічного режиму призвели до створення та діяльності об'єднань і організацій різних соціальних груп: інтелігенції, робітників, селян, ремісників і священнослужителів. І, як свідчать документи, у діяльності різнопланових об'єднань певну, нехай поки і незначну частку займали жінки. Адже катаклізми (війни, революції) показали всьому суспільству важливу, інколи незамінну роль

¹ Полонська-Василенко Н.Д. Видатні жінки України. Вінніпег-Мюнхен: Trident Press Ltd., 1969. 151 с.

² Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: жінки у громадському житті України, 1884-1939. Київ: Либідь, 1995. 424 с.

³ Лабур О.В. Радянська історіографія про «звільнення жінки» в Україні 20-30-х рр.: перетворення ідеї на догму. *Сторінки історії*: зб. наук. праць. 2009. Вип. 28. С. 121-129.

⁴ Рибак О. Історіографія та історіософія українських жіночих студій. *Записки наукового товариства імені Шевченка*. Праці історично-філософської секції. Т. ССХХХІІІ. 1997. С. 100-125.

⁵ Земзюліна Н. Вплив революційних подій 1917 року на суспільно-політичну активність жінок постімперської Росії. *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби (1917-1921 рр.)*: зб. наук. праць. Київ-Черкаси, 2012. С. 146-154.

⁶ Козуля О. Жінки в історії України. Київ: Український центр духовної культури, 1993. 256 с.

⁷ Миронов Б.Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): в 2 т. Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин, 2003. Т. 1. 548 с.; Миронов Б.Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): в 2 т. Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин. 2003. Т. 2. 583 с.

⁸ Аніщук Н. Правове становище українських жінок в історичному минулому. *Право України*. 2020. № 3. С. 155-157.

⁹ Бундак О.А. Перспективи політико-правового регулювання суспільного життя в Російській імперії на початку ХХ ст. (за матеріалами Всеросійського Селянського Союзу). *Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу*: матеріали доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 26-27 трав. 2016 р.). Луцьк: ЛІРОЛ Ун-ту «Україна», 2016. С. 15-18; Бундак Е.А. Политико-правовое положение женщин в Российской империи (по материалам Всероссийского Крестьянского Союза). *Государственная власть и крестьянство в XIX – начале XXI века*: сборник статей /отв. ред. и сост. А.И. Шевельков. Коломна: Государственный социогуманит. ун-т, 2018. С. 55-62.

¹⁰ Нестерцова-Собакар О. Правове становище жінки на українських землях в складі Російської імперії у другій половині XIX – на початку ХХ століття: автореф. дис... канд. юр. наук: 12.00.01 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2009. 20 с.

¹¹ Смоляр Л. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України: друга половина XIX – початок ХХ ст. Одеса: Астропринт, 1998. 408 с.

жінки для подальшого суспільно-політичного та економічного розвитку як окремої держави, так і всієї людності загалом. Жінки переконувались самі та переконували суспільство загалом у тому, що вони можуть бути життєздатними, відповідальними та діяльними. Саме життєві перипетії розглядуваного історичного відтинку часу сформували у них життєву стратегію виживання та порятунку життя дітей, окреслили можливість і необхідність участі жінки у прийнятті суспільно-політичних важливих рішень.

З погляду історичної ретроспективи, практично у всіх країнах законодавство закріплювало панівне становище чоловіка у сім'ї, нерівність майнових прав жінок, а влада родичів над дітьми фактично зводилася до батьківської влади. Особливо дискримінаційним цивільне право було щодо одружених жінок, для яких після шлюбу, власне, наставала «громадянська смерть». Вони не могли контролювати свої фінансові надходження, розпоряджатися власністю, що юридично належала їм, вибирати місце проживання, підписувати папери, давати свідчення, отримувати без дозволу чоловіка паспорт тощо¹².

На відміну від країн Західної Європи, законодавство Російської імперії у XIX ст. передбачало право окремої власності у подружжя. Жінка мала особисту власність, якою могла вільно та самостійно розпоряджатися¹³. Прагнення до соціалізації та рівноправності у політичному житті підкріплювалося прагненням жінок Російської імперії до здобуття вищої освіти. Не дивлячись на те, що це можливо було лише в Західних державах, представниць прекрасної статі це не зупиняло. Першою росіяночку, яка 1867 р. здобула диплом доктора медицини у цюрихському університеті, стала Н. Сулова. У 1860-70-х рр. дівчата та молоді жінки заповнили аудиторії Петербурзького, Київського, Харківського університетів. 1878 р. у Петербурзі створено Вищі жіночі (Бестужевські) курси та Вищі жіночі курси в Києві, де діяли два факультети – історично-філологічний і фізико-математичний. М. Костомаров був серед перших відомих науковців, які долучилися до організації вищої освіти жінок. Серед перших жінок з України, що отримали дипломи про вищу освіту, – С. Ковалевська, яка стала першою жінкою, удостоєною звання почесного члена Паризької академії¹⁴.

Фактично розпочинається процес політичної соціалізації жінок, який на початку XX ст. у світі мав свої специфічні особливості. На відміну від країн Західної Європи, де лише зароджувалися елементи жіночої рівноправності, які знайшли своє юридичне вираження у 20-х рр. XX ст., на території Російської імперії у розглядуваний хронологічний проміжок виборчі права жінок були присутні у програмах низки об'єднань, організацій, політичних партій і спілок. Саме прогресивне жіноцтво й виступило ініціатором створення власне жіночих організацій і заклали підґрунтя до включення питання рівноправної участі жінки у політичному житті: «Жіноча громада» (1901-1905), «Харківське товариство взаємодопомоги жінок» (1902-1919), «Київське товариство оборони жінок» (1905-1917), «Одеське товариство об-

¹² Маланчук-Рибак О. Ідеологія і суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX століття: типологія та європейський культурно-історичний контекст: монографія. Чернівці: Книги-XXI, 2006. С. 168.

¹³ Основи теорії гендеру: навч. посіб. / відп. ред. М.М. Скорик. Київ: К.І.С., 2004. С. 189.

¹⁴ Право жінок на освіту. Уривок з книги Тамари Марценюк «Чому не варто боятися фемінізму». URL: <https://komorabooks.com/pravo-zhinok-na-osvitu-uryvok-z-knygy-tamary-martsenyuk-chomu-ne-varto-boyatysya-feminizmu/>

рони жінок» (1904-1917), «Всеросійський союз рівноправності жінок» (1905-1908), «Російське взаємо-благодійне товариство», «Жіноча прогресивна партія»(1905).

Жінок, які боролися за рівні політичні права з чоловіками, називали суфражистками (ідеологічна й організаційна течія у жіночому русі, основною вимогою якої було законодавче надання активного та пасивного виборчого права для жінок). Поширеною була ілюзія, що правова рівноправність стáтей логікою своєї реалізації поступово приведе до їх соціально-культурної рівності. Законодавче визнання громадянських, зокрема виборчих прав жінок актуалізувало завдання навчитися користуватися цими правами, інтегруватися нарівні в «чоловіче» суспільство через освіту, економіку, науку, політику. Жіноцтво вважало, що коли вони отримають реальні політичні права, то звільняться від усіх інших форм дискримінації, які існували у тогочасному суспільстві (причому фактично в усіх країнах): участь у профспілкових та інших організаціях, рівну оплату праці, можливість розпоряджатися власним заробітком, особисту недоторканість, свободу, право на життя тощо. Поряд з тим, з жінки ніхто не знімав «традиційних обов'язків»: домашні, хатні справи, догляд і виховання дітей, «догляд» за чоловіком і підсобним господарством тощо.

Вагомим чинником, який впливав на статус жінки у суспільстві була церква. З огляду на те, що держава всіляко підтримувала православну церкву, яка залишалася міцною ідеологічною опорою самодержавства, зміцнювала духовну єдність країни, несла в суспільство дух смиренності та вірності існуючому ладові, тому і надавались їй привілеї у порівнянні з іншими конфесіями з низки питань: шлюб, обрядовість, освіта тощо. Особливим був вплив церкви на самоусвідомлення сільських жінок і недопущення поширення у селах «жіночого вільнодумства». У цьому напрямі значним було протистояння церкви та політичних партій, які прагли об'єднати селянок навколо проголошуваних ними політичних гасел боротьби за їх рівність і права.

Публічне обговорення законодавчого надання виборчих прав жінкам тривало довго і на різних суспільних рівнях, найактивніше у середовищі політичних партій, громадських організацій та в законодавчих органах. Противники виборчих прав жінок використовували традиційні, інтернаціональні за поширенням аргументи. Вони стверджували, що використовуючи виборчі права, жінки внесуть «жіночі» риси в публічне життя. Виборчі права жінок, на думку консерваторів, є загрозою сімейному життю, нищать його, а отже, загрожують існуванню самої держави. Прихильники загального виборчого права навпаки, вважали, що жінки позитивно вплинуть на політику, зроблять її менш агресивною. Виборчі права, надані жінкам, мали стати засобом подальшої емансипації, поліпшити систему освіти, соціальний захист, сприяти реформі сімейного та трудового права.

Серед перших політичних партій, яка включила у свою програму питання вимогу рівноправності жінок – Революційна українська партія. У 1904 р видання галицьких соціал-демократів «Воля» повідомляло про наявність у РУП «сильних робітничих організацій» у Харкові, Полтаві, Ніжині, Ромнах та інших містах. Так, при лубенському відділенні числилося 3 робітничих комітети, до яких входило 150 чоловіків і жінок.

Аналогічна вимога містилася й у програмі російської соціал-демократичної робітничої партії (більшовики та меншовики) у 1903 р. До кінця 1905 р. питання про рівноправність включали також програми есерів і кадетів. Слід відзначити, що у своїй більшості російські політичні партії у програмних документах визначали загальне, рівне і пряме виборче право під час виборів як до Установчих Зборів, так і

до всіх місцевих органів самоврядування для усіх громадян, які досягли 20 років. Наприкінці 1900 р. було створено і Російську партію соціалістів-революціонерів. Офіційно про це було оголошено в газеті «Революционная Россия» у січні 1902 р. До програми увійшов широкий спектр вимог, спрямованих на буржуазно-демократичну перебудову Росії. Есери прагнули до правової демократичної держави, автономії общин, федеративних відносин і самовизначення національностей; виступали за пряме, рівне та загальне право голосування незалежно від статі, релігії та національності; вимагали повної свободи совісті, слова, зборів, страйків, спілок; пропонували відокремити церкву від держави, встановити обов'язкову, рівну та загальну освіту й ін.¹⁵

Українська Народна Партія у своєму остаточному варіанті програми 1906 р. містила також вимоги громадянських прав і свобод: недоторканість особи і житла, прогресивний безпосередній податок пропорційно прибутку, рівноправність жінок, ліквідація класів (станів) і класових привілеїв, відповідальність урядовців перед громадянами, загальне, рівне, пряме виборче право при таємному голосуванні, ліквідації постійного війська та заміни його загальнонародною міліцією тощо¹⁶. Повніше у програмах цих партій ставилися питання про захист соціально-економічних прав дітей, підлітків та юнацтва. Майже для всіх партій, як соціалістичного напрямку (УСДРП, УПСР), так і ліберально-буржуазного (УРП, УДП), спільними вимогами були такі: максимальний 6-годинний робочий день для молодих робітників віком від 16 до 18 років, заборона використання підприємцями дитячої праці до 16 років, повна заборона нічних робіт і робіт на підприємствах, шкідливих для здоров'я малолітніх, жінок¹⁷. Також заявлялось про захист материнства та надання жінкам-робітницям з боку держави допомоги у справі виховання дітей.

Особливо слід виокремити, що окремим пунктом у програмах партій було здійснення виборчого права, яке повинно бути вселюдним (загальним), рівним, прямим з таємним голосуванням виборців без різниці статі, національності, походження, віросповідання, соціального статусу. Деякі політичні партії (УСДРП, УПСР, УПСФ) у програмах визначали вік користування пасивним та активним виборчим правом для громадян – не молодше 20 років, а інша частина партій, зокрема УРП, правом обирати та бути обраним наділяла громадян з 21 року¹⁸.

Закономірним є розгляд низки питань політичного характеру і в матеріалах Всеросійського Селянського Союзу (далі – ВСС), наймасовішої селянської організації в Росії на початку ХХ ст. У матеріалах Установчого з'їзду ВСС, виданого Головним Комітетом ВСС, значна увага приділена питанням політичного характеру¹⁹.

¹⁵ Програмные документы политических партий и организаций: хрестоматия для изучающих политическую историю XX века / отв. ред. М. В. Рубан. Москва, ИНИОН АН СССР, 1990. С. 74.

¹⁶ Алексеев С.В., Ляшенко Е.П. Политичні партії в Україні (1900-1917 рр.): навч. посіб. з курсу «Історія України» для студ. всіх спец. Краматорськ: ДДМА, 2003. 72 с.; Програма Української Народної Партії. *Самотійна Україна*: зб. програм українських політичних партій початку ХХ ст. Тернопіль, 1991. С. 20.

¹⁷ Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст.: програмні документи перших українських політичних партій / упоряд. В.С. Журавський. Київ: Пошук, 1992. С. 23, 60.

¹⁸ Ibid. С. 58.

¹⁹ Учредительный съезд Всероссийского крестьянского союза (Протокол). Издание Главного Комитета Всероссийского Крестьянского Союза. Б. д., 40 с.; Протоколы Учредительного съезда Всероссийского крестьянского союза. Санкт-Петербург: Типография Н.Н. Фридриха, 1905; Постановления съездов крестьянского союза (учредительного 31 июля – 1 августа и 6-10 ноября 1905 г.). Издание Северного Областного Бюро Содействия Крестьянского Союза (в Санкт-

При обговоренні питання про особисті права, одногосно і без гучних дебатів було наголошено на необхідності свободи совісті, слова, друку, зборів, спілок і страйків, недоторканості особистості та житла.

Специфічним є бачення та вирішення питання, що стосується вікового цензу участі молоді у політичних виборах. Виходячи з тези про те, що молодь є доволі енергійною та більш відкритою до проникнення громадянських прагнень (або ідей), було запропоновано прийняти 20-річний вік, так як цього вимагали і деякі соціалістичні партії у Західній Європі. Це викликало певні заперечення, де вагомим аргументом було чинне законодавство Російської імперії – «наші громадянські відносини у діючому праві приурочені до 21 року»²⁰. Проте з'їзд прийняв остаточне рішення про надання виборчого права по досягненню 20-ти років.

При розгляді питання щодо політичних прав жінок, позначилася своєрідність селянського менталітету. Деякі учасники з'їзду висловили наступну думку: «Якщо ми, селяни, добиваючись землі, не виключаємо із користування нею жінку, то було б непослідовно позбавляти їх політичних прав»²¹. Окрім того, висловлювалася думка про важливість надання жінці однакових прав з чоловіком, особливо у тих місцевостях, де чоловіче населення займається «відхожими промислами і вдома залишаються одні жінки». Надання політичних прав жінкам збільшить ряди селянської партії, створить для неї «другу армію». Тим більше, жінка завжди більш енергійно, ніж чоловік, буде протидіяти військовим задумам і боротися проти п'янства, – звучало на з'їзді. На твердження, що жінки можуть потрапити під вплив місцевого духовенства і підтримувати його, прозвучала антитеза, що такі побоювання не мають під собою підґрунтя.

Під час голосування цього пункту на порядку денному роботи з'їзду, це питання було розбите на два підпункти: 1) Чи надати жінкам право вибирати? 2) Чи надати їм право бути обраними. По першому пункту члени з'їзду проголосували одногосно. По другому – «за» висловилося більшість, проти – 5 голосів. При цьому один із п'яти зауважив, що він готовий голосувати за надання жінкам виборчих прав до заміжжя²².

У матеріалах делегатської наради ВСС (6-10 листопада 1905 р.), висловлені вітання делегатам наради, серед яких під № 4 – привітання від Союзу жіночої рівноправності. Висловлюється повна солідарність з програмою і тактикою ВСС, готовність всіляко сприяти його діяльності та впевненість у тому, що саме цей Союз переможе у боротьбі зі старим, відживаючим ладом²³.

Разом з тим, «Союз жіночої рівноправності, від імені тих тисяч жінок, яких він об'єднує, висловлює Селянському Союзу вдячність за підтримку, яку він здійснив для жіночого руху. Селянський Союз є лише поки єдиним, що визнав одногосно

Петербурге). Санкт-Петербург: Типография Н.Н. Клобукова, 1905; Протокол первого северного областного съезда Всероссийского крестьянского союза 29-30 декабря 1905 года. Санкт-Петербург: Типография Н.Н. Клобукова, 1906. 64 с.; Протоколы делегатского совещания ВКС 6-10 ноября 1905 года в Москве / сост. под ред. Центрального Бюро содействия ВКС. Москва: Типография «Соколь» Г.А. Иванова и П.В. Соколова; Тверская, Глинищевский пер., д. Бахрушин, 1906. 144 с.

²⁰ Учредительный съезд Всероссийского крестьянского союза (Протокол). Издание Главного Комитета Всероссийского Крестьянского Союза. Б. д., С. 23.

²¹ Ibid. С. 23.

²² Ibid. С. 24.

²³ Протоколы делегатского совещания ВКС 6-10 ноября 1905 года в Москве...

за жінкою політичні права і написав на своєму прапорі: «Установчі збори на основі всезагального виборчого права без розрізнення статі». Цей справедливий принцип, до визнання якого ще не доріс народ в багатьох культурних державах, визнав наш руський народ, за що ми говоримо йому наше сердечне дякую»²⁴.

Отже, на початку ХХ ст. легітимізація участі жінки у суспільно-політичному житті стала одним із важливих питань, яке було обов'язковим компонентом програмних документів політичних партій (організацій, спілок, об'єднань). Якщо у ХІХ ст. це була просто боротьба за розширення тих природних прав, які чоловіки вже мали, то надалі відбувалося становлення якісно нових цінностей жінки, де вона ставала повноправним учасником суспільно-політичних трансформацій на постімперському просторі. Суспільство поставило нові вимоги до жінок: вони повинні були формуватися як свідомі громадянки і брати дієву участь у суспільно-політичному житті та національно-патріотичних акціях. Щоправда, межі можливої заангажованості жінок-домогосподарок, жінок-матерів до суспільно-політичного, культурно-національного, національно-патріотичного, церковно-релігійного життя ще зберігалися протягом тривалого часу.

REFERENCES

- Aleksieiev, S.V. & Liashenko, Ye.P.** (2003). *Politychni partii v Ukraini (1900-1917)* [Political parties in Ukraine (1900-1917)]. Kramators'k: DDMA [in Ukrainian].
- Anischuk, N.** (2020). Pravove stanovysche ukrainskykh zhinok v istorychnomu mynulomu [Legal status of Ukrainian women in the historical past]. *Pravo Ukrainy*, 3, 155-157 [in Ukrainian].
- Bohachevska-Homiak, M.** (1995). *Bilym po bilomu: zhinky v hromadskomy zhytti Ukrainy* [White in White: Women in public life of Ukraine, 1884-1939]. Kyiv [in Ukrainian].
- Bundak, O.** (2016). Perspektivy polityko-pravovoho rehuliuвання suspilnoho zhyttia v Rosiiskii imperii na pochatku ХХ ст. (za materialamy Vserosiiskoho Selianskoho Soiuzu) [Prospects for political and legal regulation of public life in the Russian Empire in the early ХХ century (according to the All-Russian Peasants' Union)]. Proceedings of the Conference: Aktualni problemy suchasnoi osvity ta nauky v konteksti evrointehratsiinoho postupu (pp. 15-18). Lutsk [in Ukrainian].
- Bundak, E.** (2018). Politiko-pravovoe polozenie zhenschyn v Rossiiskoi imperii (po materialam Vserosiiskoho Krestianskoho Soiuzu) [The political and legal status of women in the Russian Empire (based on materials from the All-Russian Peasant Union)]. In *Gosudarstvennaia vlast i krestianstvo v ХІХ – nachale ХХІ veka: sbornik statei* (pp. 55-62). Kolomna: State Regional Socio-Humanitarian institute [in Russian].
- Kozulia, O.** (1993). *Zhinky v istorii Ukrainy* [Women in Ukrainian history]. Kyiv: Ukrainskyi tsentr dukhovnoi kultury [in Ukrainian].
- Labur, O.** (2009). Radianska istoriografiiа pro «zvlnennia zhinky» v Ukraini 20-30-kh rr.: peretvorennia idei na dohmu [Soviet historiography about the «liberation of women» in Ukraine in the 1920-1930s: the transformation of an idea into a dogma]. *Storinky istorii (History pages)*, 28, 121-129 [in Ukrainian].
- Malanchuk-Rybak, O.** (2006). *Ideolohiia i suspilna praktyka zhinochoho rukhu na zakhidnoukrainskykh zemliakh ХІХ – pershoi tretyny ХХ ст.: typolohiia ta evropeyskyi kulturno-istorychnyi kontekst* [Ideology and social practice of the women's movement in the Western Ukrainian lands of the ХІХ – first third of the ХХ century: typology and European cultural and historical context]. Chernivtsi: Knyhy-ХХІ [in Ukrainian].
- Martseniuk, T.** (n.d.). Pravo zhinok na osvitu. Uryvok z knyhy Tamary Martseniuk «Chomu ne varto boiatysia feminizmu» [Women's right to education. Excerpt from the book by Tamara Martsenyuk «Why not be afraid of feminism»]. Retrieved from <https://komorabooks.com/pravo-zhinok-na-osvitu-uryvok-z-knygy-tamary-martsenyuk-chomu-ne-varto-boyatysya-feminizmu/> [in Ukrainian].
- Mironov, B.** (2003). *Sotsialnaia istoriia Rossii perioda imperii (ХVІІІ – nachalo ХХ v.)* [The social history of Russia during the period of the empire (ХVІІІ – early of ХХ century)]. Vol. 1-2. Sankt-Peterburg: «Dmitrii Bulanin» [in Russian].

²⁴ Ibid. С. 133.

- Nestertsova-Sobakar, O.** (2009). *Pravove stanovysche zhinky na ukrainskykh zemliakh v skladi Rosijskoi imperii u druhij polovyni XIX – na pochatku XX st.* [The legal status of women in the Ukrainian lands as part of the Russian Empire in the second half of XIX – early XX century] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Kharkiv [in Ukrainian].
- Polonska-Vasylenko, N.** (1969). *Vydatni zhinky Ukrainy* [Outstanding women of Ukraine]. Vinnipeg-Miunkhen: Trident Press Ltd. [in Ukrainian].
- Ruban, M.V. (Ed).** (1990). *Prohrammnye dokumenty politicheskikh partii i orhanyzatsii: khrestomatiia dlia izuchaiushchikh politicheskuiu istoriiu XX veka* [Program documents of political parties and organizations: a textbook for those studying the political history of the XX century]. Moskva: INION AN SSSR [in Ukrainian].
- Rybak, O.** (1997). *Istoriografii ta istoriosofii ukrainskykh zhinochykh studii* [Historiography and historiography of Ukrainian women's studies]. *Zapysky naukovohto tovarystva imeni Shevchenka*, Vol. CCXXXIII: Pratsi istorichno-filosofskoi sekti, 100-125 [in Ukrainian].
- Skoryk, M.M.** (2004). *Osnovy teorii henderu* [Fundamentals of gender theory]. Kyiv: K.I.S [in Ukrainian].
- Smoliar, L.** (1998). *Mynule zarady maibutnoho. Zhinochy rukh Naddnpirianskoi Ukrainy: druha polovyna XIX – pochatok XIX stolittia. Storinky istorii* [Past for the future. Women's Movement in Ukraine second half of XIX – early of XX century. A Page of History]. Odessa: Astroprint [in Ukrainian].
- Zemziulina, N.** (2012). *Vplyv revoliutsiinykh podii 1917 roku na suspilno-politychnu aktyvnist zhynok postimperskoi Rosii* [The influence of the revolutionary events of 1917 on the socio-political activity of women in post-imperial Russia]. *Novitni tendentsii vyvchennia aktualnykh problem revoliutsiinoi doby (1917-1921)*. *Zbirnyk Naukovykh Prats*, 146-154 [in Ukrainian].
- Zhuravskiy, V.S. (Comp.).** (1992). *Bahatopartiina ukrainska derzhava na pochatku XX st.: Prohramni dokumenty pershykh ukrainskykh politychnykh partii* [Multi-party Ukrainian State in the early of XX century: program documents of the first Ukrainian political parties]. Kyiv: Poshuk [in Ukrainian].

Olena Bundak

(Lutsk Institute of Human Development of University «Ukraine», Lutsk, Ukraine)

e-mail: olenabundak@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4398-560X>

Struggle for Women's Political Rights in Russian Empire in the Early 20th Century (on the Materials of Various Forums)

The author of the paper aims to try to analyze issues related to the legitimation of women's political rights, analyzing policy documents of various organizations and parties in the early 20th century in the Russian Empire.

Just progressive women initiated the creation of women's organizations and laid the groundwork for the rising of the issue of equal women participation in political life. The public discussion of the legislative granting of voting rights to women lasted for a long time and at various social levels, most actively in political parties, public organizations, and in the legislative bodies. Opponents of women's suffrage argued that by exercising suffrage, women would introduce *feminine* traits into public life, thus threaten family life, and therefore the very existence of the state. Proponents believed that women would have a positive impact on politics, making it less aggressive. Among the first political parties to include the demand for women's equality in their programs were the Revolutionary Ukrainian Party, the Russian Social Democratic Workers' Party, the Russian Party of Socialists Revolutionaries, and the Ukrainian People's Party.

In the materials of various forums of the All-Russian Peasant Union, the opinion was expressed about the importance of giving women equal rights with men, especially in those areas where the male population is engaged in «seasonal occupation and only women stay at home».

Keywords: social and political life, elective right, suffragettes, All-Russian Peasant Union, political parties, civil rights, equality